

Силабус
навчальної дисципліни
Прикладна антропологія
2025-2026 навчальний рік

Освітня програма «Історія»

Спеціальність «В9 Історія та археологія»

Галузь знань «В Культура, мистецтво та гуманітарні науки кваліфікація: бакалавр історії та археології»

Рівень вищої освіти «Другий»

Викладач (і)	проф. Ігор Лиман
Посилання на сайт	https://bdpu.org.ua/teachers/lyman-igor-igorevych/
Контактний тел.	+380975067230
Е-mail викладача:	lyman@ukr.net
Графік консультацій	Консультація відбуваються за допомогою дистанційних технологій у вільний від занять час

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
3/24	16 годин	–	–	Залік (2 години)

Семестр: весняний.

Мова навчання: українська.

Ключові слова: антропометричні методи дослідження, палеоантропологія, антропосоціогенез, антропогенез, расоутворення, культура, культурфілософія, феномен традиційних культур, політична компетентність, національна еліта, філософська антропологія, історична антропологія, народна антропологія, етнічна антропологія, політична антропологія, расизм, культурно-історичний процес, моногенізм та полігенізм.

Мета та предмет курсу: формування уявлень про предмет, методи та задачі прикладної антропології, її основних категорій та понять, місця серед інших наук про людину, ознайомлення магістрантів із актуальними антропологічними проблемами, висвітлення зв'язку антропології з історією, політологією, соціологією, етнологією, філософією, культурологією, етнографією, допомогти в процесі особистісної орієнтації в сучасному світі, осмисленні його як сукупності культурних досягнень людського суспільства, формування певних навичок до спілкування з представниками різних національних культур, формування можливості практичного використання отриманих знань при написанні магістерської роботи, в професійному та особистому розвитку.

Компетентності та програмні результати навчання:

	Програмні компетентності	Компетентності	Результати навчання
	Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. ЗК 04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності). ЗК 06. Здатність працювати в міжнародному контексті. ЗК 07. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт. ЗК 09. Здатність приймати обґрунтовані рішення.	ПРН 1. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень. ПРН 2. Здійснювати рецензування, коментування, анотації наукових, науковопопулярних, освітніх та публіцистичних текстів, які стосуються питань історії та археології. ПРН 3. Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проєкти з урахуванням сучасних методологічних підходів. ПРН 4. Застосовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, у тому числі для виконання наукових досліджень і реалізації освітніх та інноваційних проєктів. ПРН 5. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.
	Фахові компетентності (ФК)	ФК 01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію. ФК 02. Здатність здійснювати історичні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук. ФК 03. Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії та археології.	ПРН 6. Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання. ПРН 7. Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються. ПРН 8. Розширювати актуалізовану джерельну базу за рахунок введення до наукового обігу архівних джерел, опрацювання фондів музеїв, участі у наукових й археологічних експедиціях тощо. ПРН 9. Здійснювати викладацьку

		ФК 04. Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямків та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки. ФК 05. Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері історії, археології та/або дотичні до них міждисциплінарні проекти. ФК 06. Здатність здійснювати експертний аналіз в предметній області. ФК 07. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах фахової передвищої та вищої освіти, наукових установах.	діяльність у закладах вищої освіти на основі сучасних освітніх технологій, а також принципів і практик європейських країн ПРН 11. Створювати оригінальні дослідницькі задачі або гіпотези на основі новітніх наукових досягнень, виявляючи проблеми, що потребують додаткового дослідження ПРН 13. Вміти формулювати чіткі, логічні та переконливі аргументи на письмі, робити умотивовані узагальнюючі висновки, використовуючи історіографічний методологічний інструментарій ПРН 14. Володіти навичками критичного та аналітичного мислення при роботі з історичними джерелами різного типу, включаючи вміння розпізнавати різні точки зору, визначати суперечності та ангажованість джерел

Зміст курсу:

Місце та роль прикладної антропології. Філософська антропологія. Історична антропологія. Культурна антропологія. Етнічна антропологія. Політична антропологія. Політична компетентність. Національна еліта. Типологія, історична роль. Проблема формування.

Методи навчання: Викладання курсу ґрунтується на поєднанні аналітичних і інтерактивних підходів, що сприяють глибшому розумінню історичних процесів. Застосовуються лекції з елементами пояснення та евристичної бесіди, а також дискусії, робота в малих групах і метод проектів. Особливе місце займають аналіз історичних текстів, публічних нарративів і медійних матеріалів, що дозволяє осмислювати історію як складову сучасного інформаційного простору. Використовуються імітаційні форми роботи (семінари-диспути, моделювання публічних обговорень), мультимедійні презентації та цифрові ресурси. Контроль знань передбачає поєднання традиційного оцінювання з елементами самооцінювання та взаємооцінювання.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): Викладачі та всі здобувачі, що вивчають цей курс, зобов'язуються дотримуватись таких положень: [Про організацію освітнього процесу в БДПУ](#), [Про використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі Бердянського державного педагогічного університету](#), [Про академічну доброчесність у Бердянському державному педагогічному університеті](#), [Про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти у Бердянському державному](#)

[педагогічному університеті, Про внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності Бердянського державного педагогічного університету, Про політику попередження і боротьби із сексуальними домаганнями та дискримінацією у Бердянському державному педагогічному університеті](#) та розуміють, що за їх порушення несуть особисту відповідальність.

Відвідування занять з курсу є особистим вибором здобувача освіти. Під час лекційних занять лектор розкриває проблемні питання та концепти, які включені до семестрового оцінювання з курсу (екзамену). Під час практичних (семінарських) занять здобувачі освіти відповідають на оприлюднені заздалегідь проблемні питання, приймають участь в дискусіях та обговореннях. Важливим елементом опанування знаннями є *самостійна робота* студентів у вільний час від аудиторних занять (археологічна лабораторії, методичний кабінет, читальний зал).

Під час самостійної роботи здобувачі освіти готують індивідуальні завдання з курсу, які мають бути завантажені на платформу MOODLE у встановлені терміни. Право на перескладання поточних оцінок можуть отримати лише ті здобувачі, які пропустили заняття з поважних причин (лікарняний чи відрядження). Перескладання відбувається у формі усної співбесіди. Підсумковий контроль у формі екзамену складається з двох частин – тестова (розміщена на платформі MOODLE, тест має бути виконаний до дня екзамену) та усна (відповідно до розкладу екзаменаційної сесії, за екзаменаційними білетами у формі усної співбесіди). Здобувачі освіти, які отримали незадовільну підсумкову оцінку мають право на перескладання у встановлені терміни.

Використання штучного інтелекту (ШІ) при підготовці до практичних занять можливе виключно для структурування матеріалу, підготовки презентацій, перекладу джерел. Заборонено генерувати неперевіраних та неправдивих фактів (див. [Політика використання штучного інтелекту в освітньому процесі Бердянського державного педагогічного університету](#)).

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: комп'ютер, мультимедійний проектор, археологічні артефакти, банери, власні мобільні пристрої.

Система оцінювання та вимоги: підсумкова рейтингова оцінка з курсу не може перевищувати 100 балів та розподіляється наступним чином: заходи поточного контролю – не перевищують 50 балів, залік – не перевищує 50 балів. За роботу на практичних (семінарських) заняттях здобувач може отримати не більше 30 балів. *Критеріями оцінки при усних відповідях* виступають: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, збірників документів, журналів, інших періодичних видань тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки. Тобто 5 балів – за повну та добре аргументовану й проілюстровану прикладами доповідь, 4 – за недостатньо повне, але певною мірою обґрунтоване повідомлення, проілюстроване прикладами, 3 – неповна відповідь з наведенням поодиноких аргументів та прикладів, 1-2 – за окремі доповнення та приклади.

Самостійна робота студентів. Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем у вигляді ілюстративного альбому-реферату. Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді написання альбому-реферату (змістові модулі 1 і 2). Самостійна робота студентів оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів у кожному із змістових модулів.

Список рекомендованих джерел

Базова

1. Балушок В.Г. Етногенез українців. К., 2004. – 484 с.
2. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991. – 139 с.
3. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х. Вовк. – К.: Наукова думка, 1995. – 498 с.
4. Вовк Х. Антропологічні особливості українського народу. – К., 1995. – 335 с.

5. Головка Б.А. Філософська антропологія. – К.: Либідь, 1997. – 239 с.
6. Дідук В. М. Політична антропологія як теорія / В. М. Дідук // Актуальні проблеми політики. - 2007. - Вип. 32. - С.354. 352 – 358
7. Дідук В. М. Політична антропологія як гіпотеза / В. М. Дідук // Актуальні проблеми політики. - 2008. - Вип. 33. - С. 393-398.
8. Залізник Л. Від склавинів до української нації. – К., 1997. – 90 с.
9. Івашина О. Загальна теорія культури. К., 2008. – 215 с.
10. Кравець А.Ю. Політична антропологія. Дніпропетровськ, 2012. – 178 с.
11. Неведомська Є.О., Маруненко І.М. Антропологія: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – К.: КУ ім. Б. Грінченка, 2013. – 40 с.
12. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу. Етногенетичний аспект. – К., Вид-во імені Олени Теліги. – 2001. – 255 с.
13. Сегеда С. Антропологія. – К, Либідь, 2001. -335 с.
14. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. К., Либідь. – 2001. – 352 с.

Допоміжна

15. Альтер Петер. Нація: проблема визначення // Націоналізм. Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К., 2000. – 580 с.
16. Баран В.Д. Баран Я.В. Історичні витоки українського народу. К. 2006. – 208 с.
17. Вівчарик М.М., Капелюшний В.П. Українська нація: витоки, становлення, сьогодення. К., 2003. – 280 с.
18. Вівчарик М.М. Україна: від етносу до нації: навч. посібник. – К.: Вища шк., 2004. – 239 с.

19. Вовк Х. Антропометричні дослідження українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. – Л., 1908. – 154 с.
20. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. - К., 1993. – 345 с.
21. Горак Г.І. Людське начало: витoki і призначення. Курс лекцій. – К., 1993. – 142 с.
22. Гійом Левассер де Боплан. Опис України. – Львів, 1990. – 256 с.
23. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. – К., 1991. – С. 15-25.
24. Дейл Ф. Ейкельман Близький Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід (пер. з англ. П. Шеревери). – К., Видавничий дім «Стилос». – 2005. – 374 с.
25. Демчук Р. Храм Софії у символічному просторі Русі-України. К., 2008. – 164 с.
26. Етнографія України: навч. посібник / За ред. С.А. Макарчука. – Львів: Світ, 1994.- 520 с.
27. Зубов А.А. Одонтологія: методика антропологічних досліджень. – М., 1966. – 200 с.
28. Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. – К., 2004. – 317 с.
29. Косик Л. Україна. Довга і важка боротьба за існування. К., 2014. – 278 с.
30. Кравець А.Ю. Політична антропологія: еволюція дисциплінарного інтересу / А. Ю. Кравець // Грані. - 2009. - № 1. - С. 145-148.
31. Кримський С. Під сигнатурою Софії. К., 2008. – 367 с.
32. Крисаченко В. Українознавство. Хрестоматія. Кн. 2., К., Либідь. – 1997. – 336 с.
33. Культура і побут населення України / Авторський колектив під. Керівництвом В.Наулко.- К.: Либідь, 1993 – 288 с.
34. Кульчицький О. Основи філософії і філософських наук. – Львів, 1995. – 568 с.
35. Куц. Ю. Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект / Ю.Куц. – Х., ХарРі УАДУ, 2002. – 204 с.
36. Макарчук С.А. Український етнос (виникнення та історичний розвиток). – К., 1992. – 146 с.
37. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. К., Либідь, 1996. – 271 с.
38. Українська етнологія. Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. - 400 с.
39. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія. К., 2006. – 432 с.
40. Сегеда С. Антропологічна спадщина Ф. Вовка в світлі сучасних наукових даних. – К., 1994. – 166 с.
41. Сегеда. С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України. К., 2013. – 432 с.
42. Сегеда С. Раси людини. – К, Либідь, 1995. - 335 с.
43. Степико М. Буття нації: витoki, сучасність, перспективи. – К., 1998. – 256 с.
44. Левіна Е. Між нами. – К.: Дух і літера, 1999. – 384 с.
45. Левчук Л.Т., Гриценко В.С., Єфименко В.В. Історія світової культури. Культурні регіони. Навч. посібн. – К., 2003. – 354 с.
46. Людина і довкілля. Антологія: у 2 кн. Кн. 2: Людина і довкілля в українській духовності / Упоряд. , В.С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1995. – 432 с.
47. Маркузе Г. Философское исследование учения Фрейда. – К.: Гос. библ. Украины, 1995. – 356 с.
48. Павлюк С. Етногенез українців: спроба теоретичної конструкції. – Львів: Інститут народознавства НАН України.- 2006. – 247 с.
49. Рикер П. Сам як інший. – К.: Дух і літера, 2000. – 458 с.
50. Юрій М. В. Етногенез та менталітет українського народу [Текст] / М. В. Юрій. – 2-ге вид., доп. – К. : Таксон, 1997. – 237 с.

51. . Юрій М. В. Соціокультурний світ України [Текст] / М. В. Юрій. – 2- е вид. – К.: Кондор, 2004. – 738 с.
52. Юрій М. Ф. Політична антропологія / Юрій М. Ф. – К.: Дакор, 2008. – 408 с.

Інтернет-ресурси

53. http://old.ippo.edu.te.ua/files/gromad_osvita/resursy/tygden_prava_2009/01_rozdil_2_osnovy_de_mokratii.pdf
54. <file:///C:/Users/podga/Downloads/64153.pdf>